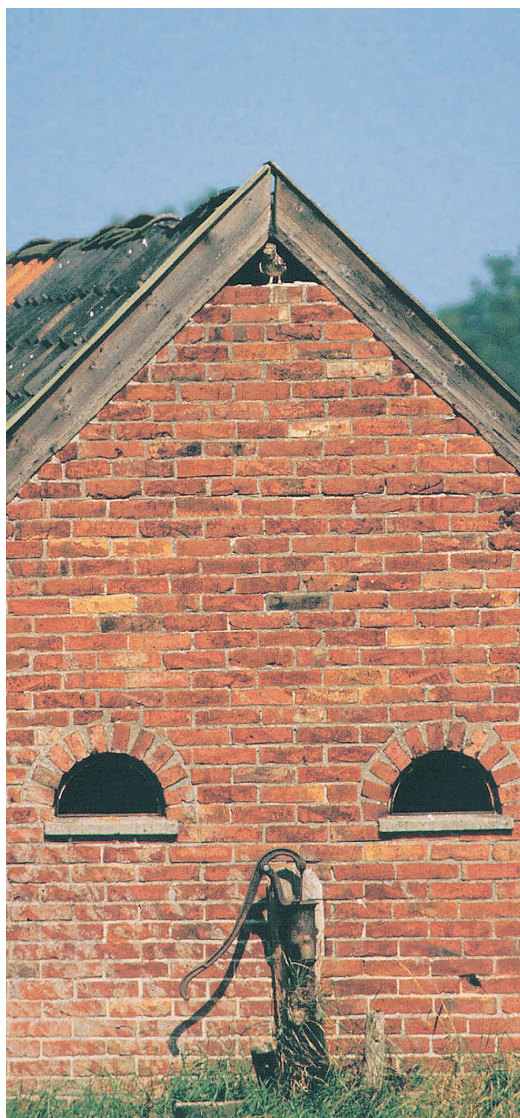

ONDERZOEK NESTPLAATSEN

Onderzoek naar de keuze van nestplaatsen is van groot belang. Van de meeste regio's is weinig bekend over de plaatsen waar Steenuilen broeden. Verder onderzoek zal inzicht geven in het aandeel en het belang van de soorten nestplaatsen in een onderzoeksgebied. Wat is bijvoorbeeld het aandeel nesten in holle bomen en welke boomsoorten zijn in trek? Wat zijn de kenmerken van de gebouwen waarin Steenuilen nestelen?

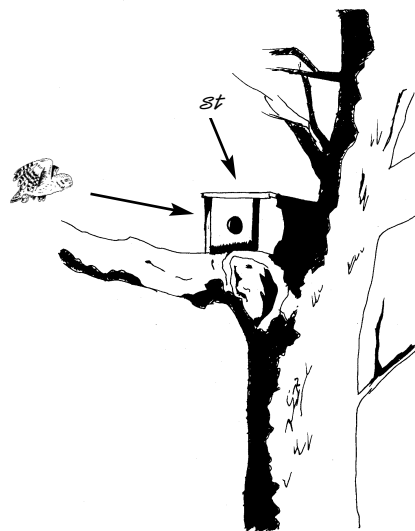

Keuze van de nestplaatsen

In Nederland zijn nesten van Steenuilen te vinden in bomen en in gebouwen. Soms benutten de uilen de holten die zich bevinden in houtstapels, konijnenholen, stapels dakpannen, pvc-pijpen, duiventillen, hooimijten en andere gestapelde (bouw)materialen. Een steeds groter deel van de Nederlandse populatie broedt tegenwoordig in speciale nestkasten. Deze door de mens aangeboden nestgelegenheid leert ons echter weinig over de natuurlijke broedplaatsen. In grote lijnen is weliswaar bekend dat Steenuilen behalve in nestkasten vooral broeden in holten van fruit- en knotbomen en in gebouwen, maar concrete gegevens ontbreken. En dat terwijl het gebrek aan geschikte nestplaatsen algemeen wordt beschouwd als een van de hoofdoorzaken voor de achteruitgang! Onderzoek op dit punt is daarom gewenst.

De vraagstelling van het onderzoek naar de nestplaatskeuze is tweeledig:

- Waar broeden Steenuilen?
- Hoe staat het met de beschikbaarheid van nestplaatsen in holle bomen en gebouwen? Dit is immers een randvoorwaarde voor de Steenuil om zich duurzaam in een gebied te kunnen handhaven.

Krabsporen en een vettig randje aan de balken van een schuur verraden de nestingang van Steenuilen (boven). Witte poepsporen zijn ook een indicatie voor de aanwezigheid van Steenuilen (onder).

Kennis over de nestplaatskeuze is tevens van belang voor het treffen van beschermingsmaatregelen. Je leert namelijk als het ware kijken door de ogen van een Steenuil. Met deze kennis kun je voorlichting en concrete adviezen geven over het behoud en het creëren van nestgelegenheden, bijvoorbeeld in gebouwen.

Hoe pak je het onderzoek naar nestplaatsen aan? Je kunt, op basis van inventarisatiegegevens, territoria bezoeken en proberen te achterhalen waar de uilen broeden. Volg hiervoor de aanpak die hieronder staat beschreven.

Wanneer naar nesten zoeken?

De beste periode om nesten te zoeken is vanaf de tweede helft van mei. De jongen zijn

dan uit het ei en de kans op verstoring is gering. De heen en weer vliegende ouders, de bedelgeluiden van de jongen en de prooi-resten maken bovendien het zoeken eenvoudiger. Wil men het gehele broedproces volgen, inclusief legselgrootte en het broedsucces, dan moet het onderzoek al in de laatste week van april van start gaan.

Het boeren erf

De meeste Steenuilen nestelen op boerenerven. Informatie over de mogelijke aanwezigheid van een paartje, op grond van de kartering, maakt gericht zoeken mogelijk. Ontbreekt die informatie, ondervraag dan de bewoners van alle boerderijen in een potentieel geschikt gebied. Weliswaar is dit een vrij arbeidsintensieve methode, maar het kan zeker in het begin veel informatie opleveren. Beperk je bij het daadwerkelijk zoeken tot de bezette territoria. Het heeft weinig zin om op goed geluk een erf te onderzoeken als er geen aanwijzingen zijn dat er zich Steenuilen in de directe omgeving bevinden.

Bij het betreden van een erf bekijk je allereerst alle potentieel geschikte bomen. Daarna worden schuurtjes aan een nadere inspectie onderworpen, waarbij de aandacht vooral dient uit te gaan naar gebouwen met een beschoten kap. Betrek zonodig ook het woonhuis in de zoektocht. Denk niet te snel dat een plek niet geschikt is. Nesten kunnen soms op verrassende plaatsen aangetroffen worden. Vaak kan de eigenaar belangrijke informatie verschaffen. Het komt regelmatig voor dat men een vermoeden heeft waar zich het nest bevindt ('we zien hem altijd daar zitten'). Onmisbare hulpmiddelen zijn een ladder, zaklamp en een spiegeltje.

Sporen en observatie

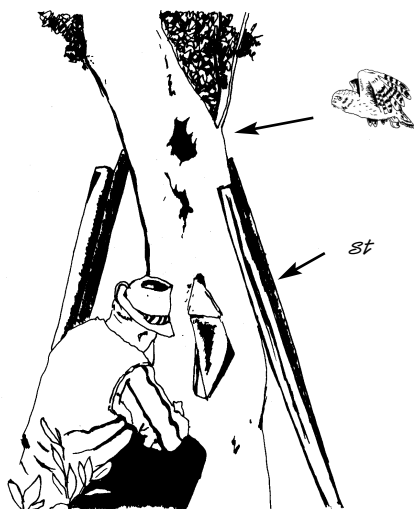
Sporen zijn vaak ook een aanwijzing voor de aanwezigheid van een nestplaats: een vettig randje rond de invliegopening (zowel bij bomen als bij gebouwen), krabsporen, beschadigde verflaag, het ontbreken van spinnenwebben onder een dakrand, witte poepsporen (met name in bomen), typerende geur als er jongen in het nest aanwezig zijn (soms helpt het zachtjes in het gat blazen). Ook kunnen gemorste prooidieren of resten ervan onder de invliegopening duiden op de aanwezigheid van een nest. Bij de vaste zonen rustplaatsen zijn vaak braakballen te

vinden. Bij schuren en huizen kan goed luisteren ook helpen het nest te lokaliseren. Vaak hoor je het vrouwtje wegkruipen als je in de buurt van het nest komt. Soms kun je de jongen horen piepen. Gerichtte observatie in de tijd dat er jongen zijn kan ook een aanwijzing voor de broedlocatie opleveren. De oude vogels vliegen in de ochtend- en avond-schemering regelmatig heen en weer met prooien.

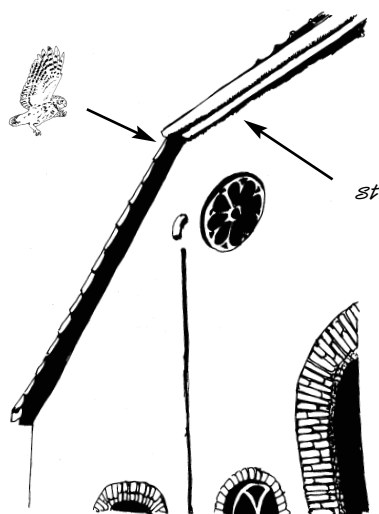
Nesten in bomen

De meeste nesten zijn te vinden in hoogstamfruitbomen (vooral appel- en notenbomen) en knotbomen (wilg, populier, els, es). Vooral oude bomen bevatten soms meerdere geschikte hollen. Nesten kunnen zich zowel in

de stam, de knot als in een zijtak bevinden.

Bij fruitbomen dient elk gat aan een nadere inspectie onderworpen te worden, waarbij de neus, zaklamp en een spiegeltje goed van pas komen. Let daarbij niet alleen op de kenmerkende geur, maar ook op het vette of versleten randje dat ontstaat als de uilen regelmatig door de opening gaan. Niet bij alle nesten zijn de eieren en jongen bereikbaar voor controle. Soms zijn ze niet eens te zien, maar wijzen sporen op hun aanwezigheid. Bij knotbomen dient de aandacht vooral uit te gaan naar de knot. Wees voorzichtig met het gebruik van de ladder, aangezien sommige bomen erg kwetsbaar zijn en een ingestorte knot voorgoed onbruikbaar is. Soms bevindt het nest zich boven in de knot, maar regelmatig ook in de stam. Vaak is er dan niet of heel moeilijk bij te komen. Laat het nest dan verder met rust en probeer niet kost wat kost bij het nest te komen.

Nesten in gebouwen

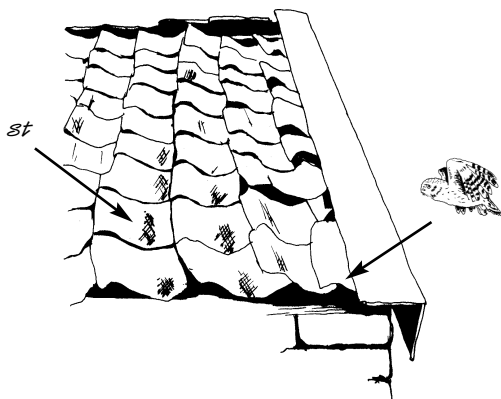
Op plaatsen waar holle bomen schaarser zijn of ontbreken bieden gebouwen vaak geschikte broedgelegenheid. Begin bij het zoeken in een bezet territorium bij de kleine schuurtjes en kippenhokken, aangezien deze makkelijk te onderzoeken zijn. Ga daarna verder met de grotere schuren en betrek zonodig ook moderne veeschuren en woonhuizen in de zoektocht.

De nesten kunnen zich op verschillende plaatsen bevinden, maar de meest favoriete plaats is de onderrand van het dak. Bijna altijd

is de voorwaarde dat het dak beschoten is en dat er voldoende tussenruimte is tussen het dakbeschot en de dakbedekking. Overigens hoeft de tussenruimte niet bijzonder hoog te zijn; 10 centimeter is al voldoende.

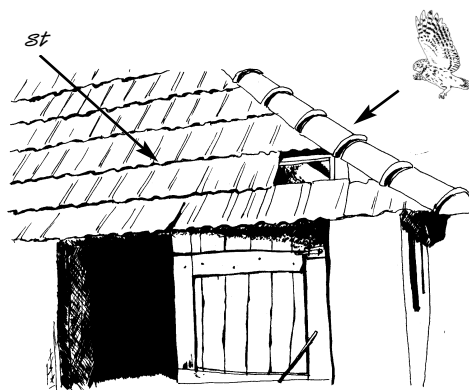
Cruciaal is dat de uil tussen het beschot moet kunnen komen; er moet dus een invliegopening zijn. Bij het zoeken dient hier vooral op gelet te worden aangezien deze naar de nestplaats leidt. De invliegopening hoeft niet groot te zijn; de bocht van een golfplaat is meestal groot genoeg. Let ook op verschoven dakpannen. Meestal wordt het nest vanuit de buitenkant van het gebouw benaderd, maar het komt ook voor dat de uilen eerst via een openstaand raam naar binnen vliegen en pas van daaruit naar het nest gaan. Nesten in gebouwen kunnen zich op heel verschillende hoogten bevinden, uiteraard is dit mede afhankelijk van de hoogte van het gebouw. Soms wordt op nauwelijks twee meter hoog gebroed, terwijl het ook voorkomt dat het nest

zich in de nok van een schuur op 10 meter hoogte bevindt. De nestkom kan op enige afstand van de invliegopening liggen, dit is afhankelijk van de situatie ter plekke. Waar dat mogelijk is, lijkt de uil er een voorkeur aan te

geven enige afstand tussen nest en invliegopening te hebben. Over het algemeen is er echt sprake van een holte, of een daarmee vergelijkbare donkere ruimte, maar af en toe komen betrekkelijk open nesten voor; bijvoorbeeld op een zolder.

Het dakbeschot kan bestaan uit asbest, rietmatten, hardboard, tempex, planken of stromatten. In zachte materialen als riet en stro, maar ook in tempex, ontstaat vaak een nestkom. Soms wordt deze door de uil zelf uit-

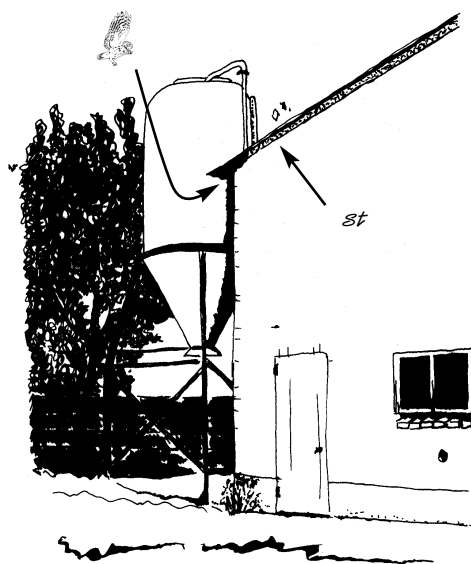

gekrabd. Zo zijn in een tempexplaat soms duidelijk de krab- en bijtsporen te zien op de plek waar de nestkom zich bevindt. Als het beschot uit zacht materiaal bestaat kan het nest zich op verschillende plaatsen bevinden. Er is dan een duidelijke nestkom, die het wegrollen van de eieren verhindert. Als het beschot bestaat uit harde materialen zoals planken, hardboard of asbest, bevindt het nest zich bijna altijd onder de onderste, of een na onderste rij pannen, waar een dwarsbalk het wegrollen van de eieren voorkomt. Soms ontstaat er ook nestgelegenheid in niet beschoten gebouwen, bijvoorbeeld in een spouwmuur of bovenop een muur of poer. Ook kan er een geschikte broedplaats ontstaan doordat er balen stro of hooi aan de binnenkant tegen de dakrand zijn gestapeld. Zo nu en dan wordt ook direct tussen opgestapelde balen hooi of stro gebroed; er is dan vaak een duidelijk zichtbare gang aanwezig die naar het nest leidt. Soms is er voldoende nestruimte achter windveren of in de nok van het dak in de ruimte tussen de nokbalken en de dakbedekking. Het komt ook voor dat vanuit deze ruimte het schuine dak opgezocht wordt, tot aan een dwarsbalk.

Het type dakbedekking (pannen, golfplaten) is niet van belang, al is de controle van nesten onder pannen een stuk eenvoudiger dan onder golfplaten. In het laatste geval is het nest meestal niet te bereiken en is een controle onmogelijk. Respecteer dat en schroef in geen geval golfplaten los. Wees ook voorzichtig bij het oplichten van dakpannen. Let goed op hoe de pannen liggen en leg ze op de juiste manier terug. Voorkom ten allen tijde dat de invliegopening of de nestplaats ongeschikt wordt.

Broedzekerheid

Zekerheid over een broedgeval op een nestlocatie is van belang voor het onderzoek. In het kader hieronder zijn eenduidige criteria aangegeven om de mate van broedzekerheid te beoordelen. Het is van belang de exacte plek van het nest nauwkeurig te noteren zodat bij een volgend bezoek de plek snel teruggevonden kan worden. Broedplaatsen worden soms jarenlang achtereenvolgend gebruikt en de zoektocht dient altijd te beginnen op de plek waar het voorgaande jaar gebroed werd. Bedenk dat lang niet alle zoektochten resulteert in opleveren en beperk dan ook de duur van de zoektocht. Met name in de eifase kunnen langdurige speurtochten verstorend werken;

het vrouwtje is dan te lang van de eieren af en koelen de eieren af. Een observatie van een mogelijke broedplaats in de vroege morgen levert vaak voldoende aanwijzingen op om gericht naar het nest te zoeken.

*Ronald van Harxen en
Pascal Stroeken*

Broedzekerheid vaststellen

Mate van broedzekerheid	Omschrijving	Criteria
9	Jongen of eieren gezien	Eieren of nog niet uitgevlogen jonge vogels in het nest waargenomen.
8	Jongen gehoord	Geluiden (bedelen, snavelknappen, wegkruipen) gehoord, zonder de jongen daadwerkelijk gezien te hebben.
7	Jongen geroken	Kenmerkende lucht geroken, vooral later in de jongenfase, zonder de jongen daadwerkelijk te zien.
6	Invliegopening van nest met zekerheid gevonden	Volwassen uil naar binnen zien gaan (eigen waarneming), al dan niet met prooi.
5	Nestindicatie op basis van waargenomen jongen	Jonge uilen het nest binnen zien gaan of eruit zien komen; aangeven of het om vliegvlugge jongen gaat.
4	Waarschijnlijke invliegopening van nest gevonden	Veertjes of vette plek aangetroffen bij potentieel geschikte opening.
3	Gebruikt nest gevonden	Jongen zijn reeds uitgevlogen, maar er zijn overduidelijke sporen aanwezig (veertjes, eischalen, prooiresten of kenmerkende geur).
2	Mogelijk nest, geen harde aanwijzingen	Er zijn geen harde aanwijzingen voor een nest. Uilen zitten vaak op de schuur, gaan naar binnen of zijn gezien in een boomgaard met geschikte hollen. Bij twijfel altijd deze categorie aankruisen.
1	Aanwijzing van de bewoners	Deze meldingen slechts als feitelijk vertrekpunt voor nader onderzoek gebruiken.